

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2009, 4(4), p. 85–106

NON BIS IN IDEM PRINCIPAS EUROPOS SAJUNGOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE (I)

Andrius Nevera

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+307 5) 271 4584
Elektroninis paštas A.Nevera@lat.lt

Svetlana Melničenko

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Gynėjų g. 6, LT-01109 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+307 5) 249 6204
Elektroninis paštas S.Melnickenko@lat.lt

Pateikta 2009 m. rugsėjo 10 d., parengta spausdinti 2009 m. gruodžio 11 d.

Anotacija. Šis straipsnis yra pirmasis iš dviejų straipsnių, kuriuose analizuojamas *non bis in idem* principo reglamentavimas Europos Sąjungos (toliau – ir ES) baudžiamajoje teisėje – siekiama atskleisti jo esmę, išryškinti „pridėtinę vertę“ ir trūkumus bei įvertinti raidos perspektyvas. Daugiausia dėmesio skiriama Konvencijos dėl Šengeno susitarimo, 1985 m. birželio 14 d. sudaryto tarp Beniliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos Vyriausybių dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo, įgyvendinimo (toliau – Šengeno konvencija, KŠSI)¹ nuostatų ir Europos Bendrųjų Teisingumo Teismo (toliau – Teisingumo Teismas, Teismas) jų aiškinimo praktikos analizei.

---

1 O L L 239, 2000, p. 19; Specialusis leidimas lietuvių kalba. skyrius 19, t. 2, p. 9.

Reikšminiai žodžiai: *non bis in idem* principas, Europos Sąjungos teisė, Teisingumo Teismo sprendimai, Šengeno konvencija, „tos pačios veikos“, „visiškai baigtas procesas“.

Ivadas

Istoriškai vienas esminių baudžiamosios teisės principų – *non bis in idem* – susiformavo nacionaliniu lygmeniu. Šiuo lygmeniu *non bis in idem* principas pripažįstamas kaip absoliutus. Kitas klausimas – principo *non bis in idem* bei atskirų jo elementų pripažinimas tarptautiniu ir Europos Sąjungos lygmenimis.

Principo *non bis in idem* pripažinimą tarptautiniu lygmeniu sunkina daugelis kliūčių. Tai kiekvienos suverenos valstybės teisė ir siekis įgyvendinti savo baudžiamąją jurisdikciją bei pasitikėjimo kitų valstybių teisinėmis sistemomis stoka. Kita vertus, tiek principo ir atskirų jo elementų samprata, tiek pozicija dėl jo taikymo užsienyje priimtiems sprendimams skirtingose valstybėse varijuoja². Taigi susiduriame su paradoksalia situacija – *non bis in idem* principas deklaruojamas kaip žmogaus teisė, tačiau jo įgyvendinimą lemia sąvokos „ta pati veika“ turinys konkrečioje valstybėje.

Dėl valstybių tarpusavio pasitikėjimo platesniame tarptautiniame kontekste stokos ir vieno *non bis in idem* standarto trūkumo tarptautinio lygmens *non bis in idem* principo garantavimas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – Žmogaus teisių konvencija) pripažintas ankstyvu, taigi jis nustatytas bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose kontekste³. Tačiau dėl valstybių pasyvumo ratifikuojant atitinkamas tarptautines sutartis⁴ šio bandymo sėkmė kol kas dažniausiai vertinama skeptiškai⁵. Be to, šiuo atveju *non bis in idem* principas reglamentuojamas nustatant nemažai apribojimų, iš esmės atspindinčių nurodytus su jurisdikcija susijusius valstybių interesus. Kita tarptautinio *non bis in idem* principo taikymo sritis – tarptautinė baudžiamoji teisė, kurioje jis aktualus dėl asmens persekiojimo už tą pačią veiką tarptautinėje ir nacionalinėje jurisdikcijoje galimybės⁶. Čia jo taikymas, viena vertus, apribotas specifine teisės

2 Plačiau žr.: Daniels, R. N. *Non bis in idem* and the International Criminal Court [interaktyvus] *Bepress legal series*, 2006 [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=6282&context=expresso>>; Nevera, A. Valstybės baudžiamoji jurisdikcija ir užsienyje priimtų nuosprendžių pripažinimas Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2003, 38 (30): 39–35.

3 European Convention on the international validity of criminal judgments (ETS No. 70). Explanatory Report. Part III, section 1, General remarks [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/070.htm>>; Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 117). Explanatory Report. Article 4 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/117.htm>>.

4 Visą sutarčių sąrašą žr. Observations by the Council of Europe Secretariat in reply to the Green Paper of the European Commission on Conflicts of Jurisdiction and the Principle of *ne bis in idem* in Criminal Proceedings [interaktyvus]. Strasbourg, 31 March 2006 [žiūrėta 2009-08-17]. <http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/conflicts_jurisdiction/contributions/council_of_europe_secretariat_en.pdf>.

5 Daniels, R. N., *op cit*.

6 Žr., pvz., Tarptautinio baudžiamosio teismo Romos statutas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.49-2165.

sritimi, kita vertus – suvaržytas tiek dėl šios srities ypatumų, nulemtų pasitikėjimo problemų, tiek dėl išliekančios didelės valstybių suvereniteto reikšmės.

Tuo tarpu Šengeno erdvės sukūrimas ir ES plėtra suteikė kokybiškai naują akstiną transnacionalinio *non bis in idem* principo raidai, kurią nulėmė dėl didėjančios ES integracijos silpnėjanti suverenios jurisdikcijos reikšmė, stiprėjantis tarpusavio pasitikėjimas valstybių narių teisinėmis sistemomis bei laisvas asmenų judėjimas bendroje erdvėje. Šių naujų sąlygų išdava yra *non bis in idem* principo įtvirtinimas KŠSI 54–58 straipsniuose.

ES institucijos ir mokslininkai iš esmės pripažįsta, kad esamas reglamentavimas yra tobulintinas. Jis kritikuojamas dėl to, kad *non bis in idem* principas garantuojamas pernelyg ribotai, o kita vertus – pernelyg plačiai. Kitaip tariant, visišką jo taikymą vis dar varžo su valstybės jurisdikcija susiję apribojimai, tuo tarpu didelė dalis šių apribojimų jau neveikia, todėl baiminamasi, kad nevaržomai taikomas principas gali įteisinti atsitiktinai pasirinktą ir nebūtinai „tinkamiausią“ jurisdikciją.

Nepaisant eventualaus Šengeno konvencijos nuostatų dėl *non bis in idem* principo prieštaravimo, sparčiai formuojasi Teisingumo Teismo jų aiškinimo praktika. Jos dėka *non bis in idem* principas tampa universalia žmogaus teise ir transnacionalinės baudžiamosios justicijos esmine gaire.

Tai, kas pasakyta, rodo, kad *non bis in idem* principas ES baudžiamojoje teisėje šiuo metu yra nepaprastai įdomus ir naujas mokslinio tyrimo objektas ne tik Lietuvoje, bet ir platesnėje erdvėje. Mokslinė *non bis in idem* principo ES kontekste analizė būtina tiek siekiant aiškiai suvokti galiojantį reglamentavimą, tiek svarstant jo tobulinimo galimybes.

Straipsnis parašytas taikant loginės ir sisteminės analizės, dogmatinį, lyginamąjį ir kitus metodus.

1. *Non bis in idem* principo reglamentavimas Šengeno konvencijoje

Šengeno konvencijos nuostatos dėl *non bis in idem* principo yra savotiška „europinio nuosprendžio“ idėjos, iškeltos Europos Tarybos rėmuose, tąsa⁷. *Non bis in idem* principas turi ir gana senas tradicijas Europos Bendrijos teisėje, kurioje formavosi daugiausia konkurencijos teisės kontekste, atsižvelgiant į Bendrijos ir valstybių narių kompetenciją taikyti administracines sankcijas. Nusistovėjusioje Teisingumo Teismo praktikoje šioje srityje *non bis in idem* principas pripažįstamas kaip bendrasis Bendrijos teisės principas⁸.

7 Šiuo aspektu atkreiptinas dėmesys ypač į 1957 m. Europos konvenciją dėl ekstradicijos ir jos 1975 m. papildomą protokolą. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 34-819; 1970 m. Europos konvenciją dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 101-2551; 1972 m. Europos konvenciją dėl baudžiamojo proceso perdavimo. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 10-241.

8 Plačiau ir nuorodas į Teismo bylas žr.: Lasok, P.; Millett, T.; Howard, A. *Judicial Control in the EU: Procedures and Principles*. Richmond, 2004, p. 370.

Baudžiamajame kontekste *non bis in idem* principas Europos Sąjungos teisėje pirmą kartą įtvirtintas 1987 m. Europos Bendrijų valstybių narių konvencijoje dėl *non bis in idem* principo taikymo⁹, kuri neįsigaliojo dėl nepakankamo ratifikavimo¹⁰. Šios konvencijos nuostatos buvo perkeltos į 1990 m. birželio 19 d. pasirašytą Šengeno konvenciją. 1997 m. Amsterdame sutartimi prie Europos Sąjungos sutarties ir Europos Bendrijos steigimo sutarties pridėtu Protokolu dėl Šengeno *acquis* integravimo į Europos Sąjungos sistemą (toliau – ir Šengeno protokolas) inkorporavus Šengeno *acquis* į ES teisės sistemą, kaip KŠSĮ nuostatų dėl *non bis in idem* principo pagrindas nurodyti Europos Sąjungos Sutarties (toliau – ES Sutartis) VI antraštinės dalies 34 ir 35 straipsniai¹¹. Taip Teisingumo Teismas įgijo jurisdikciją pagal ES Sutarties 35 straipsnį priimti sprendimus dėl šių KŠSĮ nuostatų išaiškinimo.

Nuostatos dėl *non bis in idem* principo išdėstytos III KŠSĮ antraštinės dalies skyriuje. KŠSĮ 54 straipsnyje reglamentuojamas pats principas, toliau nustatoma išlygų galimybė (55 straipsnis), atsižvelgimas į atliktas bausmes (56 straipsnis), šalių bendradarbiavimo tvarka (57 straipsnis) ir KŠSĮ nuostatų santykis su nacionalinės teisės nuostatomis (58 straipsnis). Šiuo metu nurodytos nuostatos privalomos ir taikomos ES valstybėms narėms¹², įskaitant naująsias nares, taip pat Norvegijai, Islandijai ir Šveicarijai¹³. Jos apima sprendimus, priimtus Susitariančiosioms Šalims vykdant savo jurisdikciją už į KŠSĮ taikymo sritį patenkančios teritorijos ribų. Laiko atžvilgiu principui *non bis in idem* taikyti pakanka, kad KŠSĮ galiotų abiejose susijusiose Susitariančiosiose Valstybėse vertinant jo taikymo sąlygas antrajame procese.

KŠSĮ 54 straipsnyje nustatyta, kad asmuo, kurio teismo procesas vienoje Susitariančiojoje Šalyje yra visiškai baigtas, už tas pačias veikas negali būti persekiojamas kitoje Susitariančiojoje Šalyje, jeigu tuo atveju, kai buvo paskirta bausmė, ji jau įvykdyta, faktiškai vykdoma arba pagal nuosprendį priėmusios Susitariančiosios Šalies įstatymus nebegali būti vykdoma¹⁴.

Matyti, kad paties principo samprata Šengeno konvencijoje kiek siauresnė nei atitinkamose Europos Tarybos konvencijų nuostatose, taigi lieka kur kas daugiau laisvės interpretacijoms. Joje neapibrėžta, kas yra „visiškai baigtas teismo procesas“ ir tiesio-

9 Convention du 25 mai 1987 entre les Etats membres des Communautés européennes relative à l'application du principe "Ne bis in idem" [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-18]. <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/polju/FR/EJN231.pdf>.

10 Konvenciją ratifikavo ir tarpusavyje taikė tik Danija, Prancūzija, Italija, Nyderlandų Karalystė, Portugalija.

11 Tarybos 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas 1999/436/EB, nustatantis kiekvienos nuostatos arba sprendimo, sudarančių Šengeno *acquis*, teisinį pagrindą, atsižvelgiant į atitinkamas Europos Bendrijos steigimo sutarties ir Europos Sąjungos sutarties nuostatas. OL L 176, p. 17; Specialusis leidimas lietuvių kalba, skyrius 19, t. 1, p. 152.

12 Kol kas išskyrus Airiją.

13 Pagal Lietuvos Respublikos stojimo į Europos Sąjungą akto 3 straipsnio 1 dalį ir I priedą: Šengeno *acquis*, integruoto į Europos Sąjungos sistemą, nuostatų ir jos pagrindu priimtų ar kitaip su ja susijusių aktų, privalomų ir taikomų naujosiose valstybėse narėse nuo įstojimo, sąrašo (nurodytas Stojimo akto 3 straipsnyje) 2 punktą KŠSĮ 54-58 straipsniai Lietuvai privalomi ir joje taikomi nuo įstojimo į ES dienos, t. y. 2004 m. gegužės 1-osios. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 1-1.

14 Šiuo ir kai kuriais kitais atvejais vartojamas KŠSĮ 54 straipsnio vertimas šiek tiek skiriasi nuo oficialaus teksto lietuvių kalba. Autorių nuomone, labiau atitinkantis 54 straipsnio prasmę yra vienas autentiškų KŠSĮ tekstų, t. y. tekstas prancūzų kalba.

giai nenurodoma, kokia turi būti ši baigtis, kad būtų taikomas *non bis in idem* principas. Kaip rodo toliau pateikiama Teisingumo Teismo praktikos analizė, iki šiol toks neapibrėžtumas iš esmės palankesnis platesniam principo taikymui.

KŠSĮ 54 straipsnyje išliko tradiciniam tarptautiniam bendradarbiavimui būdinga „bausmės vykdymo sąlyga“, kuria siekiama išvengti nebaudžiamumo vykdant apkaltinamąjį nuosprendį. KŠSĮ 55 straipsnyje iš esmės numatyta ir galimybė taikyti tradicines *non bis in idem* principo išimtis, grindžiamas teritoriniu ir valstybės interesų apsaugos principais arba dėl veikų, kurias padarė tos Susitariančiosios Šalies pareigūnai, netinkamai atlikdami savo tarnybines pareigas. Šiuo aspektu svarbus Šengeno konvencijos skirtumas nuo Europos Tarybos sutarčių yra tas, kad išlygos numatomos labiau kaip išimtinė galimybė; dėl jų taikymo Susitariančioji Šalis gali padaryti pareiškimą¹⁵ ratifikuodama, priimdama arba patvirtindama Konvenciją¹⁶. Be to, teritorinė išimtis netaikoma, jei veikos iš dalies buvo padarytos Susitariančiosios Šalies, kurioje priimtas teismo sprendimas, teritorijoje.

KŠSĮ pažangiau reglamentuotas ir atsižvelgimas į bausmę *non bis in idem* principo netaikymo atveju, nes numatoma galimybė atsižvelgti ne tik į laisvės atėmimą, bet, kiek leidžia nacionaliniai teisės aktai, ir į bausmes, nesusijusias su laisvės atėmimu (56 straipsnis).

Kita vertus, integravus Šengeno *acquis* į ES teisę, prabilta apie KŠSĮ nuostatų dėl *non bis in idem* principo reformą. 1998 m. pabaigoje patvirtintame Tarybos ir Komisijos veiksmų geriausiai įgyvendinant Amsterdamo sutarties nuostatas laisvės, saugumo ir teisingumo srityje plane¹⁷ buvo numatyta per penkerius metus nuo sutarties įsigaliojimo priimti priemones valstybėse narėse vykstantiems baudžiamiesiems tyrimams ir persekiojimams siekiant užkirsti kelią dubliavimui ir prieštarangiems sprendimams, atsižvelgiant į tinkamesnį *non bis in idem* principo taikymą, koordinuoti. Tarybos 2000 m. lapkričio 29 d. priimtoje Sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principo įgyvendinimo priemonių programoje *non bis in idem* principas buvo įvardy-

-
- 15 Austrija, Vokietija, Danija, Graikija, Suomija, Švedija ir Jungtinė Karalystė padarė pareiškimus pagal KŠSĮ 55 straipsnio 1 dalies a punktą (teritorinė išimtis), o Austrija, Danija, Graikija ir Suomija – ir pagal šios dalies b punktą. Žr. Commission staff working document – Annex to the Green Paper on conflicts of jurisdiction and the principle of *ne bis in idem* in criminal proceedings (COM(2005) 696 final/SEC/2005/1767/ 11.2, cc). Kita vertus, įdomu, kad kai kurie mokslininkai mėgina pagrįsti poziciją, pagal kurią integravus Šengeno *acquis* į ES teisę, valstybių narių pareiškimai pagal KŠSĮ 55 straipsnį neteko galios, nes nėra nurodyti nei Šengeno protokole, nei Tarybos sprendime dėl Šengeno *acquis* apibrėžimo, be to, jų inkorporavimas prieštarautų Šengeno *acquis* integravimo tikslui (žr.: Leidenmühler, F. The incorporation of the Schengen *acquis* into the framework of the EU by example of the „*ne bis in idem*“ principle. *The European Legal Forum* [interaktyvus]. 2002, 5: 253–257 [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://www.simons-law.com/library/pdf/e/323.pdf>>. Vis dėlto išreikštas ES institucijų poreikis atsisakyti išlygų galimybės ir ypač Teisingumo Teismo pozicija patvirtina, kad pareiškimai dėl išlygų pagal KŠSĮ 55 straipsnį galioja (žr. 2008 m. gruodžio 22 d. Sprendimo *Turansky*, C-491/07, Rinkinyje dar nepaskelbtas, 29 punktą).
- 16 Klip, A.; Van der Wilt, H. Netherlands' report for the International Association of Penal Law on *Ne bis in idem* *Revue Internationale de Droit Pénal* [interaktyvus]. 2002, 73: 1100 (verschenen in 2004) [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=7993>>.
- 17 Action Plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice – Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998 (OJ 1999 C 19, p. 1). 49 (e).

tas kaip vienas Sąjungos prioritetų¹⁸. Deklaruotas tikslas – stiprinti teisinį tikrumą ES, užtikrinant, kad vienos valstybės narės baudžiamojo teismo sprendimas nebūtų kvestionuojamas kitoje valstybėje narėje ir asmuo dėl tų pačių faktų antrą kartą nebebūtų persekiojamas. Programoje pabrėžta, kad šis tikslas Šengeno konvencijoje įgyvendintas tik iš dalies, dėl to numatoma persvarstyti jos 54–57 straipsnius siekiant įtvirtinti visiško tarpusavio pripažinimo principą. Planuota iš naujo apsvarstyti pagal KŠSĮ 55 straipsnį leidžiamų išlygų apimtį, ypač teritorinę išimtį, atkreipti dėmesį į tai, kaip *non bis in idem* principas ir kokiomis sąlygomis galėtų būti taikomas išteisinamiesiems nuosprendžiams ir sprendimams dėl taikaus susitarimo. 2003 m. Graikija buvo pateikusi iniciatyvą dėl Tarybos pamatinio sprendimo dėl *non bis in idem* principo taikymo¹⁹, tačiau, nepaisant aktyvių diskusijų ir Europos Parlamento pritarimo, galutinis susitarimas Taryboje nebuvo pasiektas²⁰. Hagos programoje numatyta užbaigti išsamią priemonių, skirtų įgyvendinti teisminių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo principą, apimantį, be kita ko, jurisdikcijų koliziją ir *non bis in idem* principą, programą bei toliau kaupti dėmesį į papildomus šios srities pasiūlymus²¹.

Europos Bendrijų Komisija (toliau – Komisija) 2005 m. gruodžio 23 d. patvirtino Žaliąją knygą dėl jurisdikcijos kolizijų ir *non bis in idem* principo baudžiamajame procese²², kurioje iš esmės siūloma priimant pamatinį sprendimą ES lygiu sukurti jurisdikcijos baudžiamosiose bylose nustatymo taisykles bei peržiūrėti *non bis in idem* principo taisykles. Žaliojoje knygoje svarstoma galimybė ir būtinybė tiksliau apibrėžti *non bis in idem* principo elementus bei taikymo ribas. Svarstant galimybes atsisakyti programiniuose dokumentuose kritikuotų išlygų dėl *non bis in idem* principo išimčių konstatuojama jų išlaikymo priežastis – siekis užkirsti kelią galimiems neigiamiems atsitiktinio jurisdikcijos pasirinkimo padariniams. Taigi ir išimčių atsisakymas sietas su jurisdikcijos sistemos sukūrimu. Taip pat kvestionuojamas bausmės vykdymo sąlygos būtinumas bendrojoje ES laisvės, saugumo ir teisingumo erdvėje, kurioje valstybėje narėje priimto nuosprendžio vykdymą kitose valstybėse narėse palengvina atitinkamos teisinės tarpusavio pasitikėjimo priemonės (pvz., Europos arešto orderis). Be to, iškeltas klausimas dėl galimybės nustatyti bent minimalų ES standartą dėl *non bis in idem* principo atsižvelgiant į trečiosiose valstybėse priimtus sprendimus. Argumentuojama, kad skirtingos valstybių narių pozicijos šiuo klausimu neatitinka bendrosios erdvės logikos ir trukdo valstybių narių bendradarbiavimą²³.

18 Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters (OJ 2001 C 12, p. 2). 1.1.

19 Initiative of the Hellenic Republic with a view to adopting a Council Framework Decision concerning the application of the “ne bis in idem” principle (OJ 2003 C 100, p. 24).

20 Commission staff working document - Annex to the Green Paper on conflicts of jurisdiction and the principle of ne bis in idem in criminal proceedings (COM(2005) 696 final/SEC/2005/1767/11.4).

21 Hagos programa: laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimas Europos Sąjungoje (OJ 2005 C 53, p. 1). Punktas 3.3.1.

22 KOM (2005) 696 galutinis.

23 KOM (2005) 696 galutinis, 23 klausimas. Commission staff working document - Annex to the Green Paper on conflicts of jurisdiction and the principle of ne bis in idem in criminal proceedings COM(2005) 696 final/SEC/2005/1767/11.6.

Pagal Hagos programos įgyvendinimo planą pasiūlymą šioje srityje numatyta pateikti 2006 m., tačiau to nebuvo padaryta²⁴. Nors ir atskleidžiami svarbūs Žaliojoje knygoje analizuojamo reglamentavimo trūkumai, atrodo, kad tolesnio teisėkūros proceso ji nenulems. Tuo tarpu šių metų pradžioje paskelbtos Čekijos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos, Slovakijos Respublikos ir Švedijos Karalystės iniciatyvos dėl Tarybos pamatinio sprendimo dėl jurisdikcijos kolizijų baudžiamuosiuose procesuose prevencijos ir sprendimo preambulėje pabrėžiama, kad siūlomu sprendimu nesiekama reglamentuoti *non bis in idem* principo²⁵. Taigi, kad ir kaip priešaringai būtų vertinamos KŠSI nuostatos dėl *non bis in idem* principo, geresnės alternatyvos šiuo metu ES nerasta.

2. *Non bis in idem* principo aiškinimas Teisingumo Teismo praktikoje

Kol kitose ES institucijose vyko svarstymai dėl *non bis in idem* principo nuostatų peržiūrėjimo, didžiausią realų indėlį į šio principo plėtojimą ES įnešė Teisingumo Teismas. Sprendimas pirmojoje ir dėl to itin svarbioje byloje dėl *non bis in idem* principo pagal Šengeno konvenciją buvo priimtas 2003 m. vasario 11 d.²⁶ Vėliau buvo priimti dar aštuoni sprendimai. Vertinant šią negausią, bet gana turiningą praktiką galima konstatuoti, kad Teismas iš esmės pateisino Bendrijos teisės principų plėtotoją vardą. Šis jo vaidmuo nagrinėjamoje srityje juolab svarbus, kad palyginti nauja ES politikos kryptis – bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose – itin glaudžiai susijusi su pagrindinėmis žmogaus teisėmis²⁷. Du esminiai Teismo praktikos formavimąsi lemiantys veiksniai – baudžiamosios teisės Europos Sąjungoje partikuliarizmas, kurį lemia valstybių narių teisinių sistemų šioje suvereniteto požiūriu itin „jautrioje“ srityje skirtumai, ir glaudesnis bendradarbiavimas pagal trečią ramstį bei bendros laisvės, saugumo, teisingumo erdvės kūrimas. Tačiau, be šių veiksnių, svarbiausia yra būtinybė apsaugoti žmogaus teises, kad joms nekenktų integracijos procesas.

2.1. *Non bis in idem* principo taikymo sritis: visiškai baigto proceso samprata

Minėta, kad KŠSI 54 straipsnyje tiesiogiai reglamentuojamas tik *non bis in idem* principo taikymas tuo atveju, kai asmens „teismo procesas“ baigtas paskiriant jam

24 Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui – Hagos programa: Dešimt prioritetų ateinančioms penkeriems metams Partnerystė Europos atsinaujinimo varden laisvės, saugumo ir teisingumo srityje KOM/2005/0184 galutinis/priedas Hagos programa: dešimt prioritetų ateinančioms penkeriems metams priemonių sąrašas ir jų priėmimo grafikas. Punktas 2.

25 OL 2009 C 39, p. 2.

26 2003 m. vasario 11 d. sprendimas *Gözütok ir Brügger*, C-187/01 ir C-385/01, Rink. p. I-1345.

27 Vervaele, J. A. E. The Transnational *ne bis in idem* Principle in the Eu: Mutual Recognition and Equivalent Protection of Human Rights. *Utrecht Law Review*. [interaktyvus]. 2005, 1(2): 100–118 [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://www.utrechtlawreview.org/publish/articles/000011/article.pdf>>.

bausmę. Pirmoji Teismo byla dėl šio straipsnio aiškinimo buvo susijusi su klausimu, ar ši nuostata taip pat taikoma tokioms galutinio baudžiamąjį persekiojimo nutraukimo procedūroms, kai baudžiamasis persekiojimas dėl tos pačios veikos kitoje valstybėje narėje nutrauktas nedalyvaujant teismui, kaltinamajam sudarius susitarimą su prokuroru ir įvykdžius tam tikrus įpareigojimus (sumokėjus prokuroro nustatytą pinigų sumą). Teismo atsakymas buvo teigiamas ir išreiškė pažangų viršnacionalinį požiūrį į *non bis in idem* principą. Kartu Teismas suformulavo daugelį esminių šio principo aiškinimo nuostatų, kuriomis nuosekliai vadovaujasi vėlesniuose sprendimuose.

Siekdamas atsakyti į jam pateiktą klausimą, Teismas iš esmės atsiribojo nuo procedūrinių formalumų ir žvelgė į svarstomo proceso užbaigimo esmę. Jis konstatavo, kad, taikant analizuojamą proceso nutraukimo tvarką, baudžiamasis persekiojimas baigiamas sprendimu, kurį priima įgaliota institucija, dalyvaujanti vykdant teisingumą baudžiamosiose bylose nacionalinėje teisinėje sistemoje. Be to, padarinių, nustatytų nacionalinėje teisėje, atsiradimas (proceso nutraukimas) priklauso nuo įtariamojo įsipareigojimo įvykdyti tam tikras prokuratūros nurodytas sąlygas, taigi jis nubaudžiamas už jam inkriminuojamą neteisėtą elgesį. Dėl to Teismas nusprendė, kad tuo atveju, kai pritaikius tokią procedūrą tolesnis baudžiamasis persekiojimas yra negalimas, turi būti laikoma, jog atitinkamo asmens byla yra „visiškai baigta“ KŠSĮ 54 straipsnio prasme²⁸. Įtariamajam įvykdžius paskirtus įpareigojimus, „bausmė“, kurią suponuoja baudžiamąjį persekiojimo nutraukimo procedūra, turi būti laikoma „įvykdyta“. Teismo nedalyvavimas tokioje procedūroje ir neteisinė priimamo sprendimo forma nepaneigia *non bis in idem* principo taikymo, jeigu neturi poveikio nurodytiems procedūros padariniams.

Be to, Teismas suformulavo svarbias nuostatas dėl tarpusavio pripažinimo principo reikšmės *non bis in idem* kontekste. Jis konstatavo, kad jokiose ES sutarties VI antraštinės dalies dėl policijos ir teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose, taip pat Šengeno susitarimo ar KŠSĮ nuostatose KŠSĮ 54 straipsnio taikymas nesiejamas su valstybių narių baudžiamųjų įstatymų baudžiamąjį persekiojimo nutraukimo srityje harmonizavimu ar bent jau suderinimu. Tokiomis aplinkybėmis KŠSĮ 54 straipsnyje įtvirtintas *non bis in idem* principas neišvengiamai suponuoja valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą viena kitos baudžiamosios teisės sistemomis ir tai, kad kiekviena jų pripažįsta kitose valstybėse narėse galiojančios baudžiamosios teisės taikymą net tuo atveju, kai pritaikius jos pačios nacionalinę teisę rezultatas būtų kitoks. Taigi Teismas išaiškino, kad *non bis in idem* principo taikymas vienoje valstybėje narėje galutiniam baudžiamąjį persekiojimo nutraukimui nedalyvaujant teismui kitoje valstybėje narėje negalėtų priklausyti nuo to, jog pirmosios valstybės narės teisinėje sistemoje tokiu atveju taip pat nereikalaujama teismo dalyvavimo.

Teismas taip pat akcentavo būtinybę aiškinti KŠSĮ 54 straipsnį taip, kad būtų užtikrinta šios nuostatos objekto ir tikslo viršenybė procedūros ar formalaus pobūdžio aspektų, besiskiriančius valstybėse narėse, požiūriu bei garantuojamas veiksmingas joje įtvirtinto principo taikymas. Teismas išaiškino *non bis in idem* principo paskirtį įgyvendinant Sąjungos tikslus ir užtikrinant asmens teises. Vienas esminių Amsterdamo

28 Angliškame sprendimo tekste vartojamas žodis „case“, nors KŠSĮ 54 straipsnyje vartojamas žodis „trial“.

sutarties ir kartu Šengeno *acquis* integravimo į ES sistemą tikslų – puoselėti ir plėtoti Sąjungą kaip laisvės, saugumo bei teisingumo erdvę, kurioje užtikrinamas laisvas asmenų judėjimas. KŠSĮ 54 straipsnis, kuriuo siekiama, kad niekas nebūtų persekiojamas už tas pačias veikas kelių valstybių narių teritorijoje dėl to, jog įgyvendina savo teisę į laisvą judėjimą, gali būti veiksmingai panaudojamas siekiant visiškai įgyvendinti šį tikslą tik taikant jį taip pat ir sprendimams, kuriais baudžiamasis persekiojimas valstybėje narėje visiškai nutraukiamas, net kai tokie sprendimai priimti nedalyvaujant teismui bei neįgauna teismo sprendimo formos.

Galiausiai Teismas įvertino situaciją praktiniu požiūriu, pažymėdamas, kad apribojus KŠSĮ 54 straipsnio taikymą tik teisiniais sprendimais dėl baudžiamojo persekiojimo nutraukimo, *non bis in idem* principu, taigi ir judėjimo laisve, kurią juo siekiama palengvinti, galėtų pasinaudoti tik kaltinamieji, padarę sunkesnes bei griežtai baudžiamas nusikalstamas veikas, dėl kurių supaprastintas baudžiamųjų bylų išsprendimas nutraukiant baudžiamąjį persekiojimą negalimas.

KŠSĮ 54 straipsnio formuluote ir struktūra, būtent sąryšiu su KŠSĮ 55 bei 58 straipsniais, grindžiamos oponuojančios pozicijos²⁹ buvo Teismo paneigtos iš esmės vadovaujantis tuo pačiu teleologiniu principu, t. y. atsižvelgiant į 54 straipsnio objektą ir tikslą. Be to, Teismas pabrėžė, kad pagal KŠSĮ 58 straipsnį valstybėms narėms leidžiama taikyti platesnes nacionalines nuostatas dėl *non bis in idem* principo taikymo negu numatytos KŠSĮ. Šiuo atveju galimas ne tik šio principo taikymas teisiniams sprendimams, nepatenkantiems į 54 straipsnio taikymo sritį, bet ir bendresne prasme pripažįstama teisė taikyti nacionalines nuostatas, pagal kurias principo taikymo sritis yra platesnė arba jo taikymo sąlygos yra ne tokios griežtos, nepaisant atitinkamų užsienio valstybėje priimtų sprendimų pobūdžio.

Itin įdomi Teismo pozicija atmetant vyriausybės argumentus dėl Šengeno konvencijos Susitariančiųjų Šalių ketinimų, atsispindinčių nacionalinių parlamentų parengiamuosiuose darbuose dėl KŠSĮ arba 1987 m. konvencijos dėl *non bis in idem* principo taikymo ratifikavimo. Mokslininkai išsako nuomonę, kad Susitariančiųjų Šalių ketinimas pašalinti neteisinius susitarimus iš *non bis in idem* taikymo srities buvo akivaizdus³⁰. Nyderlandų pasiūlymas nurodyti KŠSĮ 54 straipsnyje tokius susitarimus buvo atmestas. Tačiau Teismas konstatavo, kad šalių ketinimus atspindintys dokumentai yra ankstesni negu Šengeno *acquis* integravimas į ES teisės sistemą. Taigi situacija pasikeitė, o kartu pasikeitė ir principo *non bis in idem* formuluotėje užkodota reikšmė. Galėtų pasirodyti, kad integracijos procesas šiuo atveju nulėmė jame dalyvaujančių valstybių nenumatytus padarinius, tačiau toks išpūdis būtų klaidingas atsižvelgiant į jų pritarimą Šengeno *acquis* integravimui į ES teisę siekiant paspartinti bendros erdvės sukūrimą.

Tikriausiai dėl KŠSĮ 54 straipsnio formuluotės lakoniškumo Teisingumo Teismas buvo priverstas spręsti, atrodytų, gana elementarą klausimą dėl jame įtvirtinto *non bis in idem* principo taikymo išteisinamiesiems nuosprendžiams. 2006 m. rugsėjo 26 d. spren-

29 Vokietijos, Belgijos ir Prancūzijos vyriausybės byloje pasisakė prieš KŠSĮ 54 straipsnio taikymą baudžiamojo persekiojimo nutraukimui nedalyvaujant teismui.

30 Vervaele, J. A. E., *supra* note 27, p. 100–118.

dimu *Van Straaten*³¹ į šį klausimą iš esmės atsakyta teigiamai Teismui konstatavus, kad nurodytas principas taikytinas Susitariančiosios Valstybės teisminių institucijų sprendimui, kuriuo kaltinamasis visiškai išteisinamas nesant pakankamai įrodymų. Nyderlanduose išteisintas p. *Van Straaten* teigė, kad pagal KŠSI 54 straipsnį negali būti dėl tų pačių veikų persekiojamas Italijoje, o Italijos teigimu, jo kaltės dėl vienos iš veikų klausimas Nyderlandų teismo nuosprendžiu neišspręstas, nes jis išteisintas. Motyvuodamas savo sprendimą, Teismas pažymėjo, kad pagrindinėje sąlygoje, įtvirtintoje vieninteliame KŠSI 54 straipsnio sakinyje, galutinio teismo sprendimo turinys nenurodomas, tačiau jeigu joje įtvirtinta bendroji taisyklė būtų taikytina tik apkaltinamiesiems nuosprendžiams, nereikėtų numatyti specialiosios taisyklės nuteisimo atveju. Be to, netaikant šio straipsnio sprendimui, kuriuo asmuo buvo visiškai išteisintas nesant pakankamai įrodymų, kiltų pavojus asmens teisei į laisvą judėjimą. Kita vertus, pakartotinis baudžiamasis persekiojimas po to, kai asmuo kitoje Susitariančiojoje Valstybėje visiškai išteisintas nesant pakankamai įrodymų, pakirstų teisinio tikrumo ir teisėtų lūkesčių principus. Kaltinamasis turėtų bijoti naujo baudžiamosio persekiojimo kitoje Susitariančiojoje Valstybėje, nors dėl tų pačių veikų buvo priimtas galutinis sprendimas. Palikdamas atvirą klausimą dėl KŠSI 54 straipsnio taikymo išteisinimui neįvertinus bylos esmės, Teismas pažymėjo, kad išteisinimas nesant pakankamai įrodymų yra pagrįstas tokiu vertinimu.

Paliktas atviras klausimas toks liko neilgai. Byloje *Gasparini ir kiti*³² Teismas turėjo apsispręsti, ar *non bis in idem* principas veikia tais atvejais, kai baudžiamasis persekiojimas pirmojoje valstybėje narėje pabaigtas išteisinus asmenį tik dėl formalių priežasčių. Situaciją paaštrina pagrindinės bylos faktinės aplinkybės³³.

Pažymėtina, kad visos byloje pastabas pateikusių valstybės narės (Ispanija, Nyderlandai, Lenkija, Prancūzija ir Italija) laikėsi pozicijos, kad KŠSI 54 straipsnis taikomas tik tais atvejais, kai galutiniu sprendimu byla vertinama iš esmės ir nusprendžiama dėl kaltinamojo baudžiamosios atsakomybės. Joms pritarė ir generalinė advokatė, kuri į klausimą siūlė atsakyti, kad esamame ES teisės raidos etape valstybės narės teismo sprendimas, kuriuo baudžiamasis persekiojimas nutrauktas dėl senaties, saisto kitos valstybės narės teismą tik jeigu nutraukto proceso metu byla buvo apsvastyta iš esmės³⁴. Tokią išvadą pagrindžiantis argumentas, be kita ko – būtinybė suteikti valstybei bent vieną progą išspręsti kaltininko baudžiamosios atsakomybės klausimą, kurios ji gali nuspręsti atsisakyti praėjus gana daug laiko po veikos padarymo. Tuo tarpu dėl baudžiamosios atsakomybės senaties reglamentavimo valstybėse narėse įvairovės, išreikšiančios skirtingų visuomenių pasirinkimus, ji negali pasikliauti kitos valstybės nustatytais tokio atsisakymo kriterijais (nors gali pasitikėti tos valstybės priimtu sprendimu dėl bylos esmės). Generalinės advokatės nuomone, tarpusavio pasitikėjimas nėra begalinis,

31 2006 m. rugsėjo 26 d. sprendimas *Van Straaten*, C-150/05, Rink. p. I-9327.

32 2006 m. rugsėjo 28 d. sprendimas *Gasparini ir kt.*, C-467/04, Rink. p. I-9199.

33 Ispanijos teismas, kuris kreipėsi prejudicinio sprendimo, nagrinėjo baudžiamąją bylą dėl kontrabanda per Portugaliją įvežto Tuniso ir Turkijos kilmės alyvuogių aliejaus pateikimo į Ispanijos rinką. Du kaltinamieji pirmiau Portugalijoje buvo išteisinti suėjus apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminui.

34 Generalinės advokatės Sharpston išvada, pateikta 2006 m. birželio 15 d. byloje *Gasparini ir kt.*, C-467/04. Rink. 2006 p. I-09199, 85-120 punktai.

o nagrinėjamu atveju būtinas ir tam tikras baudžiamosios teisės suderinimas. Be to, būtina nustatyti tinkamą judėjimo laisvės ir saugumo pusiausvyrą bei išvengti situacijos, kai laisvai judantys kaltininkai pasirenka palankiausią jurisdikciją.

Tačiau nurodyti argumentai Teismo neįtikino. Jis neižvelgė byloje esminių skirtumų nuo *Gözütok ir Brügge* bei *Van Straaten* atvejų ir išspręsdamas ją įtvirtino platesnį *non bis in idem* taikymą. Jeigu KŠSI 54 straipsnis nebūtų taikomas, kai vienos Susitariančiosios Valstybės teismas baudžiamajame procese kaltinamąjį išteisino suėjus senaties terminui, tai sutrukdytų išvengti teisę į laisvą judėjimą įgyvendinančio asmens baudžiamąjį persekiojimą už tas pačias veikas kelių Susitariančiųjų Valstybių teritorijoje, taigi ir kenktų nevaržomam šios teisės įgyvendinimui. Kita vertus, Teismas pripažino, kad Susitariančiųjų Valstybių teisės aktai dėl senaties terminų nebuvo suderinti, tačiau priminė, kad tai nėra KŠSI 54 straipsnio taikymo sąlyga, o jame įtvirtintas *non bis in idem* principas suponuoja tarpusavio pasitikėjimą viena kitos baudžiamosios teisės sistemomis.

Non bis in idem principo taikymo apimties ribą Teisingumo Teismas nubrėžė *Miraglia*³⁵ byloje. Šioje byloje nagrinėtoje situacijoje dėl pernelyg plataus šio principo supratimo iš esmės buvo užkirstas kelias baudžiamajam persekiojimui abiejose susijusiose valstybėse.

Teisingumo Teismas išaiškino, kad prokuroro priimtas sprendimas nutraukti baudžiamąjį persekiojimą tik dėl analogiško persekiojimo pradėjimo kitoje valstybėje narėje, nevertinant bylos iš esmės, negalėtų būti sprendimas, kuriuo asmens byla visiškai baigiama KŠSI 54 straipsnio prasme. Šio straipsnio taikymas tokiam sprendimui užkirstų kelią realiam įtariamąjį nubaudimui už jam inkriminuojamą neteisėtą elgesį atitinkamose valstybėse narėse. Sprendimas nutraukti baudžiamąjį procesą priimtas visiškai nevertinus įtariamąjį inkriminuojamo neteisėto elgesio, o baudžiamąjį proceso dėl tų pačių faktų pradėjimui kitoje valstybėje narėje kiltų pavojus, net jeigu kaip tik dėl šio persekiojimo nutrauktas procesas pirmojoje valstybėje. Teismas pabrėžė, kad toks rezultatas prieštarautų ES sutarties VI antraštinės dalies nuostatų tikslui puoselėti ir plėtoti Sąjungą kaip laisvės, saugumo bei teisingumo erdvę, kurioje laisvas asmenų judėjimas užtikrinamas kartu taikant atitinkamas nusikalstamumo prevencijos ir kovos su juo priemones, bei nusprendė, kad KŠSI 54 straipsnyje įtvirtintas *non bis in idem* principas nagrinėjamu atveju netaikytinas.

Svarbi *Miraglia* bylos išvada, kad sprendimo *non bis in idem* poveikis nacionalinėje sistemoje, kurioje jis priimtas, nebūtinai lemia analogišką poveikį visoje ES. Tuo tarpu vienoje naujausių *Turansky*³⁶ byloje Teismui teko KŠSI 54 straipsnio požiūriu vertinti sprendimą, neturintį *non bis in idem* poveikio pagal nacionalinę teisę.

35 2005 m. kovo 10 d. sprendimas *Miraglia*, C-469/03, Rink. p. I-2009. Nyderlanduose buvo nutrauktas baudžiamasis procesas dėl narkotinių medžiagų gabenimo iš Nyderlandų į Boloniją, nes Italijoje pradėtas baudžiamasis persekiojimas dėl tų pačių faktų. Vėliau Nyderlandų teisėsaugos institucijos atsisakė bendradarbiauti su Italijos institucijomis dėl šios bylos, manydamos, kad teisinės pagalbos prašymas susijęs su baudžiamuoju persekiojimu, nesuderinamu su *non bis in idem* principu.

36 2008 m. gruodžio 22 d. sprendimas *Turansky*, C-491/07 (Rinkinyje dar nepaskelbtas). Austrijos teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas kreipėsi prejudicinio sprendimo nagrinėdamas klausimą, ar jis gali tęsti ikiteisminį tyrimą įtariant Slovakijos pilietį V. Turansky kartu su kitais asmenimis 2000 m. spalio 5 d. Austrijoje pada-

Sprendamas šią problemą Teismas nurodė, kad sprendimu, kuriuo visiškai išsprendžiama byla KŠSI 54 straipsnio prasme, turi būti pabaigiamas baudžiamasis procesas ir visiškai užkertamas kelias tolesniam baudžiamajam persekiojimui. Tuo tarpu sprendimas, kuris neužkerta kelio naujam baudžiamajam persekiojimui nacionaliniu lygmeniu, iš esmės negali būti procesinė kliūtis tokiam persekiojimui kitoje Susitariančiojoje Valstybėje. KŠSI 54 straipsnio taikymas svarstomam sprendimui paneigtų bet kokias konkrečias galimybes persekioti ir galiausiai nubausti atitinkamą asmenį kitoje Susitariančiojoje Valstybėje, kur galbūt yra jį kaltinančių įrodymų, nors pirmojoje valstybėje tokia galimybė išliktų. Šis rezultatas vėlgi neatitiktų ES sutarties nuostatų dėl nusikaltamumo prevencijos ir kovos su juo. Be to, Teismas pabrėžė, kad KŠSI 54 straipsniu nesiekama apsaugoti įtariamąjį nuo vienas paskui kitą keliose Susitariančiojiose Valstybėse atliekamų tyrimų dėl tų pačių veikų.

Teismo praktikoje dar neatsakyta į visus galimus klausimus dėl visiškai baigto proceso sampratos. Daugiausia klausimų keliama dėl KŠSI 54 straipsnio taikymo proceso baigimui nedalyvaujant teismui, pavyzdžiui, neteisminiam proceso nutraukimui, kuris nesuponuoja bausmės; sprendimui dėl proceso nutraukimo, kurį priima ne prokuroras, o kitas pareigūnas; taip pat kitokio pobūdžio procesiniams susitarimams, negu Teismo nagrinėti (pvz., suteikiant imunitetą už bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis). Nors sunku nuspėti būsimus Teismo sprendimus, mūsų nuomone, vadovaujantis esama praktika, KŠSI 54 straipsnis galėtų būti netaikomas Susitariančiojoje Valstybėje priimtam *non bis in idem* poveikį nacionaliniu lygmeniu turinčiam sprendimui tik tuo atveju, kai toks sprendimas sukuria jurisdikcijos vakuumą, t. y. realiai nėra viena iš valstybių negali vykdyti baudžiamajo persekiojimo.

2.2. Sąvokos „tos pačios veikos“ turinys

Veikos, dėl kurios asmens byla jau baigta, ir naujajame baudžiamajame procese jam inkriminuojamos veikos tapatumo nustatymas – vienas sudėtingiausių *non bis in idem* principo taikymo aspektų³⁷. Tų pačių veikų identifikavimą sunkina teisinių sistemų skirtumai.

Pirmą kartą su „tų pačių veikų“ KŠSI 54 straipsnio prasme turiniu susijusius klausimus Teisingumo Teismui teko spręsti 2006 m. byloje *Van Esbroeck*³⁸. Nurodytos są-

---

rius kvalifikuotą Austrijos piliečio plėšimą. Tyrimas buvo laikinai sustabdytas Austrijai paprašius Slovakijos perimti V. Turanský baudžiamąjį persekiojimą. Slovakijai patenkinus šį prašymą, kompetentingas policijos pareigūnas pradėjo baudžiamąjį persekiojimą dėl nurodytų veikų, tačiau įtarimai konkrečiam asmeniui nepareikšti, o V. Turanský tik apklaustas kaip liudytojas. 2006 m. rugsėjį Slovakijos policijos institucija nusprendė sustabdyti baudžiamąjį persekiojimą tuo pagrindu, kad tiriama veika neturi nusikalstamos veikos požymių.

37 Tai gali iliustruoti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Sergey Zolotukhin v. Russia*, no. 14939/03, 10 February 2009.

38 2006 m. kovo 9 d. sprendimas *Van Esbroeck*, C-436/04, Rink. p. I-2333. Van Esbroeck buvo nuteistas Norvegijoje už tai, kad 1999 m. birželio 1 d. neteisėtai įvežė į šią šalį narkotinių medžiagų. Atleistas nuo dalies laisvės atėmimo bausmės atlikimo, jis buvo palydėtas į Belgiją, kurioje savo ruožtu pradėtas jo baudžiamasis persekiojimas ir jis nuteistas už tai, kad 1999 m. gegužės 31 d. neteisėtai išvežė iš Belgijos tas pačias narkotines medžiagas. Van Esbroeck kasacinis skundas Belgijos kasaciniam teismui buvo grindžiamas KŠSI 54 straipsnyje įtvirtinto *non bis in idem* principo pažeidimu. Tuo tarpu jį nuteisę Belgijos teismai taikė 1961 m.

vokos išaiškinimui Teismui iš esmės pakako lingvistinės analizės. Jis konstatavo, kad, skirtingai nei atitinkamos kitos tarptautinės teisės aktų nuostatos³⁹, KŠSI 54 straipsnyje vartojama sąvoka „tos pačios veikos“ rodo, jog jis apima tik nagrinėjamų veikų esmę (materialųjį pasireiškimą tikrovėje) (angl. *nature of the acts in dispute*, pranc. *matérialité des faits en cause*), o ne jų kvalifikavimą. Tokią išvadą patvirtina visos kalbinės Šengeno konvencijos versijos.

Atsižvelgdamas į KŠSI 54 straipsnio taikymo nepriklausomumą nuo valstybių narių baudžiamųjų įstatymų harmonizavimo ar suderinimo ir valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą viena kitos baudžiamosios teisės sistemomis, Teismas padarė išvadą, kad galimas skirtingas tų pačių veikų kvalifikavimas dviejose Susitariančioiose Valstybėse neužkerta kelio taikyti KŠSI 54 straipsnį. Dėl tų pačių motyvų jis atmetė saugomo teisinio intereso tapatybės kriterijų. Teismas taip pat pabrėžė, kad padarytas išvadas patvirtina KŠSI 54 straipsnio tikslas – užkirsti kelią asmenų, igyvendinančių savo teisę į laisvą judėjimą, persekiojimui už tas pačias veikas kelių valstybių narių teritorijoje. Teisė į laisvą judėjimą tinkamai užtikrinama tik tada, kai kaltininkas žino, kad vieną kartą nuteistas ir atlikęs bausmę arba išteisintas vienoje valstybėje narėje jis gali laisvai judėti Šengeno erdvėje, nebijodamas persekiojimo kitoje valstybėje narėje vadovaudamasis tuo, jog atitinkama veika yra atskiras baudžiamosios teisės pažeidimas šios valstybės teisinėje sistemoje. Nesant nacionalinės baudžiamosios teisės aktų ir jų harmonizavimo, kriterijus, pagrįstas veikų kvalifikavimu arba saugomu teisiniu interesu, galėtų sukurti tiek kliūčių laisvam judėjimui Šengeno erdvėje, kiek egzistuoja baudžiamosios teisės sistemų Susitariančioiose Valstybėse. Iš tiesų, jeigu būtų atsižvelgiama ne tik į faktines veikas, bet ir į teisės pažeidimus, kuriuos jos sudaro, arba jas uždraudžiant saugomus interesus, *non bis in idem* principas tarptautiniu lygmeniu niekada neveiktų⁴⁰.

Taigi Teisingumo Teismas nusprendė, kad vienintelis tinkamas KŠSI 54 straipsnio taikymo kriterijus yra veikų materialiaja prasme tapatybės kriterijus, suprantamas kaip konkrečių neatskiriamai tarpusavyje susijusių aplinkybių (faktų, veiksmų) visumos buvimas. Baudžiamosios veikos, kurias sudaro tų pačių narkotinių medžiagų išvežimas bei įvežimas ir dėl kurių vykdomas baudžiamasis persekiojimas skirtingose KŠSI valstybėse, iš esmės laikytinos „tomis pačiomis veikomis“ 54 straipsnio prasme. Tačiau kartu Teismas pabrėžė, kad galutinį vertinimą šiuo klausimu turi atlikti kompetentingi nacionaliniai teismai, kurie turi nustatyti, ar nagrinėjamos veikos sudaro neatskiriamai laiko, erdvės bei objekto požiūriu tarpusavyje susijusių faktų visumą.

Vertinant šį sprendimą, galima pritarti generalinio advokato minčiai, kad atitinkamų klausimų sprendimas nacionaliniams teismams paliktas todėl, kad Teisingumo Teismas negali uzurpuoti šių teismų vaidmens ir privalo tik suformuluoti optimalius aiškinimo

Jungtinių Tautų bendrosios narkotinių medžiagų konvencijos 36 straipsnio 2 dalies a punktą, pagal kurį visi šio straipsnio 1 dalyje išvardyti teisės pažeidimai laikytini atskirais, jeigu padaryti skirtingose šalyse.

39 Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 7 dalyje bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 7 protokolo 4 straipsnyje vartojama sąvoka „teisės pažeidimas“ (angl. „*offence*“, pranc. „*infraction*“).

40 Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvados, pateiktos 2005 m. spalio 20 d. byloje *Van Esbroeck*, C-436/04, Rink. 2006, p. I-2333, 47 punktą.

kriterijus siekiant užtikrinti vienodą vertinimą visoje ES teritorijoje. Neįmanoma sukurti universalių visiems konkrečioms atvejams tinkančių taisyklių, dėl to, užuot pernelyg susitelkiant ties pagrindinės bylos faktais, reikia įvertinti jos aplinkybes vadovaujantis aiškinamos nuostatos prasme.

Teismas taip pat pabrėžė, kad jo pateiktas sąvokos „tos pačios veikos“ aiškinimas neprieštaruja KŠSI 71 straipsniui. Pabrėžęs *non bis in idem* principo kaip vieno iš pagrindinių Bendrijos teisės principų svarbą, Teismas paaiškino, kad taikyti šį principą netrukdo šio straipsnio nuoroda į Jungtinių Tautų konvencijas. *Non bis in idem* principas tik draudžia kelis asmens baudžiamuosius persekiojimus už tas pačias veikas, bet nelemia jų dekriminalizavimo Šengeno erdvėje.

„Tų pačių veikų“ sąvokos turinio problematiką Teismas plėtojo byloje *Van Straaten*⁴¹. Šios bylos sprendime Teismas išaiškino, kad tiriant su narkotinėmis medžiagomis susijusias nusikalstamas veikas nereikalaujama, jog dviejose Susitariančioiose Valstybėse narkotinės medžiagos kiekis ar asmenys, įtariamai dalyvavę darant šias veikas, būtų identiški. Dėl to neatmestina galimybė, kad nesant tokio identiškumo, egzistuoja dėl savo pobūdžio neatskiriamai susijusių faktų visuma. Taigi Teismas iš esmės nusprendė, kad baudžiamosios veikos, kurias sudaro tų pačių narkotinių medžiagų išvežimas bei įvežimas ir dėl kurių vykdomas baudžiamasis persekiojimas skirtingose valstybėse KŠSI dalyvėse, iš esmės turi būti laikomos „tomis pačiomis veikomis“ KŠSI 54 straipsnio prasme, nepaisant eventualių dviejose Susitariančioiose Valstybėse nagrinėjamų narkotinės medžiagos kiekio ar asmenų, įtariamų dalyvavus darant šias veikas šiose dviejose valstybėse, skirtumų.

Mūsų nuomone, siekiant vadovautis šia Teismo išvada, svarbu atsižvelgti į kontekstą, kuriame ji padaryta. Pavyzdžiui, skirtinguose procesuose tiriant tą pačią narkotinių medžiagų siuntą konstatuotas kiekis dėl įrodinėjimo ypatumų ar kitokių aplinkybių gali šiek tiek skirtis, tačiau abejotina, ar *non bis in idem* principo taikymas būtų pateisinamas ir tuo atveju, kai toks skirtumas būtų esminis, t. y. nulemtų kokybiškai kitą veikos pobūdį (pvz., vienu atveju labai nedidelis kiekis, kitu – stambus mastas, nors siunta ta pati).

„Tų pačių veikų“ klausimą Teisingumo Teismas svarstė ir *Kretzinger* byloje, kurioje nagrinėtas kontrabandos per kelius ES šalių teritoriją atvejais⁴².

41 2006 m. rugsėjo 28 d. sprendimas *Van Straaten*, C-150/05, Rink. p. I-9327. Viena vertus, Van Straaten kartu su kitais dviem asmenimis 1983 m. kovo 27 d. ar apie tą laiką kartu su K. Coskun didelio heroino kiekio (iš viso apie 5 kilogramai) laikymas Italijoje ir išvežimas į Nyderlandus, už kuriuos jis nuteistas antrajame procese, Italijoje. Kita vertus, Van Straaten 1983 m. kovo 26 d. ar apie tą laiką kartu su A. Yilmaz apie 5 500 gramų heroino įvežimas iš Italijos į Nyderlandus, dėl kurio jis pirmajame procese išteisintas Nyderlanduose neįrodžius kaltės, ir apie 1 000 gramų kiekio heroino iš tos pačios siuntos laikymas nuo 1983 m. kovo 27 d. iki 30 d. Nyderlanduose, už kurį jis šioje šalyje nuteistas. Veikos, dėl kurių Van Straaten persekiotas Nyderlanduose, susijusios su ta pačia narkotinių medžiagų siunta, kaip ir jo persekiojimas Italijoje.

42 2007 m. liepos 18 d. sprendimas *Kretzinger*, C-288/05, Rink. p. I-6441. J. Kretzinger du kartus sunkvežimiu iš Graikijos per Italiją ir Vokietiją į Didžiąją Britaniją gabeno ne ES kilmės cigaretes, trečiųjų asmenų kontrabandos būdu įvežtas į Graikiją. Jis su kroviniu buvo du kartus sulaikytas Italijoje, kur dviem nuosprendžiais nuteistas už kontrabandinio užsienio tabako įvežimą į Italiją bei jo laikymą šioje valstybėje ir tabako importo mokesčio (neaišku, kokio konkrečiai) nesumokėjimą. Vėliau Vokietijos pirmosios instancijos teismas nuteisė Kretzinger už vengimą sumokėti importo maitus įvežant prekes į Graikiją.

Teismas nusprendė, kad nesvarbu, jog Italijoje *Kretzinger* kaltinimas buvo grindžiamas cigarečių nedeklaravimu ir (arba) muitų, kurie turėjo būti sumokėti įvežant jas į šią šalį, nesumokėjimu, o Vokietijoje – pirminiu kontrabandinio tabako įgijimu Graikijoje. Vokietijos ir Ispanijos vyriausybės mėgino argumentuoti, kad kriterijus, pagrįstas veikų materialiąja prasme tapatybe, turi būti taikomas taip, jog kompetentingi nacionaliniai teismai, vertindami konkrečių aplinkybių visumą, taip pat galėtų atsižvelgti į saugomą teisinį interesą, tačiau Teismas nuosekliai laikėsi anksčiau suformuluotos pozicijos ir dar kartą patvirtino, kad kompetentingi nacionaliniai teismai, vertindami, ar nagrinėjamos veikos materialiąja prasme yra tapačios, turi tik nustatyti, ar jos sudaro neatskiriama laiką, erdvės bei savo objekto požiūriu tarpusavyje susijusių faktų visumą, o argumentai, grindžiami saugomu teisiniu interesu, neturi būti laikomi reikšmingais.

Nagrinėjamai situacijai pritaikęs ankstesniuose sprendimuose suformuluotus principus dėl tų pačių neteisėtų prekių įvežimo ir išvežimo, už kuriuos persekiojama skirtingose KŠSĮ Susitariančioiose Valstybėse, Teismas iš esmės nusprendė, kad veikos, susidedančios iš kontrabandinio užsienio tabako įgijimo Susitariančiojoje Valstybėje ir jo įvežimo į kitą Susitariančiąją Valstybę bei laikymo joje, kurioms būdingas abiejose valstybėse persekiojamo kaltininko ketinimas pirmą kartą įsigijus tabaką jį gabenti į galutinę paskirties vietą kertant kelių Susitariančiųjų Valstybių teritoriją, yra elgesys, kuris gali būti traktuojamas kaip „tos pačios veikos“ KŠSĮ 54 straipsnio prasme. Taigi *Kretzinger* sprendime galima išvelgti dar vieną „tų pačių veikų“ kriterijų – vieningą kaltininko sumanymą, kuris jungia laike ir erdvėje gana nutolusius veiksmus.

Byloje *Gasparini* Teismas nagrinėjo, ar prekių pateikimas į rinką valstybėje narėje po neteisėto įvežimo į kitą valstybę narę, kurioje dėl kontrabandos priimtas išteisinamasis nuosprendis pasibaigus senaties terminui, yra tos pačios veikos (kontrabandos) dalis ar atskiras veiksmas į pirmą valstybę narę. Generalinės advokatės išvadoje išreiškiama nuomonė, kad neteisėtas prekių įvežimas ir jų pateikimas į rinką nebūtinai sudaro neatskiriama tarpusavyje susijusių faktų visumą, nes nurodyti poelgiai automatiškai vienas kito nesuponuoja (galima įvežti, bet neparduoti, parduoti ne paties įvežtas prekes)⁴³. Tuo tarpu Teismas tik pakartojo veikų tapatybės kriterijų ir konstatavo, kad pagrindinėje byloje nagrinėjama situacija gali sudaryti tokią faktų visumą, tačiau galutinį vertinimą šiuo klausimu turi atlikti kompetentingi nacionaliniai teismai⁴⁴. Tai trumpiausias motyvavimas iš visų sprendimų dėl „tų pačių veikų“ kriterijaus. Toks lakoniškumas atrodo kiek prieštaringas, nes tas pats Teismas tame pačiame sprendime išsakydamas savo poziciją dėl kito klausimo akcentavo pagrindinės bylos sudėtingumą ir būtinybę nustatyti, ar veikos, dėl kurių teismo procesas yra visiškai baigtas, yra tos pačios, kaip ir svarstomos byloje. Turint omenyje tai, kad nagrinėta situacija šiek tiek skiriasi nuo kitų bylų, t. y. nusikalstamos veikos dalykas tas pats, bet yra požymių, jog skiriasi veikos pobūdis, galima būtų tikėtis išsamesnio išaiškinimo.

43 Generalinės advokatės Sharpston išvados, pateiktos 2006 m. birželio 15 d. byloje *Gasparini* ir kt., C-467/04, Rink. 2006, p. I-09199, punktai 148-154.

44 Kyla klausimas, ar atsargesnė formuluotė negu vartojama kituose sprendimuose, pavyzdžiui, priimtame tą pačią dieną *Van Straaten* byloje („iš esmės turi būti laikomos tapačiomis“), reiškia mažesnę tikimybę, kad veikos tapačios?

Teisingumo Teismo nagrinėta byla *Kraaijenbrink* yra pavyzdys situacijos, kai veikos nelaikomos tomis pačiomis KŠSĮ 54 straipsnio prasme⁴⁵. Šios bylos sprendime Teismas nurodė, kad išėities taškas vertinant sąvokos „tos pačios veikos“ turinį KŠSĮ 54 straipsnio prasme yra konkretaus neteisėto elgesio, dėl kurio pradėtas baudžiamasis persekiojimas dviejose Susitariančiosiose Valstybėse, visumos išnagrinėjimas. KŠSĮ 54 straipsnis gali būti taikomas tik tada, jei teismas antrajame baudžiamajame procese nustato, kad nagrinėjamos materialiosios veikos dėl jų sąryšio laiko, erdvės ir objekto požiūriu sudaro neatskiriamą visumą. Kita vertus, jeigu materialiosios veikos tokios visumos nesudaro, tik antrajame baudžiamajame procese padarytų išvadų, kad tariamas kaltininkas veikė turėdamas vieningą nusikalstamą sumanymą, negalėtų pakakti siekiant patvirtinti tokios visumos buvimą. Subjektyvus ryšys tarp veikų, dėl kurių pradėtas baudžiamasis persekiojimas dviejose skirtingose Susitariančiosiose Valstybėse, nebūtinai reiškia, kad egzistuoja objektyvus ryšys tarp nagrinėjamų materialiuųjų veikų, kurios gali skirtis laiko ir erdvės požiūriu bei savo pobūdžiu.

Teismas konstatavo, kad tokia situacija, kaip nagrinėjama byloje, kai aiškiai nenustatyta, jog abiejose Susitariančiosiose Valstybėse neteisėti veiksmai buvo įvykdyti visiškai arba iš dalies dėl tų pačių pajamų, gautų iš prekybos narkotinėmis medžiagomis, iš esmės gali būti „tos pačios veikos“ tik tada, jeigu gali būti nustatytas objektyvus ryšys tarp pinigų sumų abiejuose procesuose. Šiuo aspektu kompetentingi nacionaliniai teismai turi įvertinti, ar tapatybės ir tarpusavio sąryšio tarp visų faktinių aplinkybių, dėl kurių pradėti baudžiamieji procesai prieš tą patį asmenį, laipsnis yra toks, kad galima konstatuoti, jog jos yra „tos pačios veikos“ KŠSĮ 54 straipsnio prasme. Kartu Teismas pabrėžė, kad KŠSĮ 58 straipsnis jokių būdu nesuteikia Susitariančiajai Valstybei teisės atsisakyti teisti už baudžiamosios teisės pažeidimą, susijusį su narkotinėmis medžiagomis, pažeidžiant įsipareigojimus pagal KŠSĮ 71 straipsnį, aiškinamą kartu su 1961 m. Jungtinių Tautų bendrosios narkotinių medžiagų konvencijos 36 straipsniu, vien dėl to, jog kaltinamasis kitoje Susitariančiojoje Valstybėje jau nuteistas už kitus baudžiamosios teisės pažeidimus, kuriuos paskatino tas pats nusikalstamas sumanymas. Kita vertus, šios nuostatos nedraudžia kompetentingiems teismams, nagrinėjantiems bylą antrajame procese, skiriant bausmę pagal nacionalinę teisę atsižvelgti į pirmajame procese paskirtas sankcijas.

Taigi subjektyvusis „tų pačių veikų“ kriterijus yra papildomas ir iš esmės reikšmingas tiek, kiek padeda įvertinti objektyvųjį.

Pateikta analizė rodo, kad Teismo praktikoje laikomasi faktinės „tos pačios veikos“ koncepcijos, kurią suponuoja ir pati KŠSĮ 54 straipsnio formuluotė. Kita vertus, siekiant suvokti Teismo suformuluotą „tų pačių veikų“ kriterijų, būtina turėti omenyje teisinį ES kaip *non bis in idem* požiūriu vienos erdvės kontekstą, nes grynai faktiniu požiūriu

45 2007 m. liepos 18 d. sprendimas *Kraaijenbrink*, C-367/05, Rink. p. I-06619. Nyderlandų pilietė N. Kraaijenbrink buvo nuteista Nyderlanduose už tai, kad nuo 1994 m. spalio iki 1995 m. gegužės kelis kartus šioje šalyje gavo ir laikė pinigų sumas, gautas iš prekybos narkotinėmis medžiagomis. Vėliau, Belgijoje, ji buvo nuteista už tai, kad nuo 1994 m. lapkričio iki 1996 m. vasario Belgijoje keitė pinigų sumas, gautas Nyderlanduose iš prekybos narkotinėmis medžiagomis. Šias veikas siejo vieningas nusikalstamas sumanymas. Pažymėtina, kad pagal Belgijos teisę elgesys, už kurį Kraaijenbrink nuteista Belgijoje ir Nyderlanduose, padarytas tik Belgijoje, būtų kvalifikuojamas kaip viena veika.

veikos, kurių tapatybę paprastai tenka vertinti KŠSĮ 54 straipsnio kontekste, yra skirtingos, nors ir susijusios. Šiuo aspektu Teisingumo Teismo bylų dėl „tų pačių veikų“ kriterijaus specifika skiriasi nuo, pavyzdžiui, daugelio Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) bylų, kuriose *non bis in idem* principo pažeidimai paprastai susiję su dvigubu persekiojimu už faktinių elgesį, kuris iš tikrųjų yra tas pats. Nacionalinės sistemos kontekste *non bis in idem* principo reikalavimai bendriausia prasme daro mažesnę poveikį veikos kvalifikavimui, kiek tai susiję su vienu procesu. Transnacionalinis *non bis in idem* skirtas neutralizuoti valstybių baudžiamosios teisės skirtumus, dėl to galimi atvejai, kai veikos, padarytos vienoje valstybėje, būtų kvalifikuotos kaip skirtingos, jo padarytos skirtingose valstybėse turės būti laikomos tapačiomis.

Teismo suformuotas „tų pačių veikų“ kriterijus, grindžiamas dviejuose procesuose nagrinėjamų veikų faktinių aplinkybių tarpusavio sąryšiu, jo nagrinėtų bylų kontekste atrodo logiškai, tačiau manytina, kad šiuo aspektu universalias taisykles sukurti sunku, dėl to neatmestina galimybė, jog būsimos bylos gali nulemti ir dabartinių formuluočių koregavimą. Kol kas Teismo praktika dėl „tų pačių veikų“ nėra plati ir gali sudaryti įspūdį, kad lemiamas momentas vertinant veikų tapatybę yra tas pats dalykas (laiko ir erdvės požiūriu kai kuriose bylose nagrinėtos veikos skiriasi). Ar toks požiūris pasiteisins ateityje, parodys tolesnė praktika. Pavyzdžiui, detalesnio nagrinėjimo gali pareikalauti situacijos, kai su tuo pačiu dalyku atliekamos skirtingo pobūdžio veikos (kaip eventualiai *Gasparini* atveju) arba kai dalis veikų nebuvo žinomos pirmajame procese, kai pirmajame procese nebuvo žinomi elgesio padariniai ir panašiai⁴⁶.

Tuo tarpu svarbus Teisingumo Teismo praktikos indėlis plėtojant „tų pačių veikų“ sampratą akivaizdus jau dabar. Iki šiol pats Teismas laikėsi nuomonės, kad *non bis in idem* principą nacionaliniu lygmeniu reglamentuojančiuose aktuose įtvirtintas siauresnis – teisinis – „tos pačios veikos“ kriterijus⁴⁷. Tačiau iš naujausios praktikos matyti, kad EŽTT, atsižvelgdamas, be kita ko, į Teisingumo Teismo praktiką, harmonizuodamas savo šiek tiek prieštaringą praktiką dėl „tos pačios veikos“ turinio, apsisprendė laikytis platesnio faktinio požiūrio. Išdėstant harmonizuotą „tos pačios veikos“ sampratą, iš dalies pasinaudota Teisingumo Teismo formuluočiais⁴⁸. Vis dėlto, neneigiant tam tikros *non bis in idem* principą aiškinančių tarptautinių teismų praktikos sąveikos, pažymėtina, kad, atsižvelgiant į šiuo metu skirtingus jų nagrinėjamus šio principo taikymo kontekstus, galimybės vadovautis vienas kito praktika gali atrodyti kiek kontroversiškos⁴⁹. Įdomi abiejų teismų praktikos raida būtų galima ES prisijungus prie Žmogaus teisių

46 Šiuo klausimu taip pat žr. Commission staff working document – Annex to the Green Paper on conflicts of jurisdiction and the principle of ne bis in idem in criminal proceedings (COM (2005) 696 final/ SEC/2005/1767/1. 11.5 c) ir Generalinės advokatės *Sharpston* išvados, pateiktos 2006 m. gruodžio 5 d. byloje *Kraaijenbrink*, C-367/05, Rink 2007, p. I-06619, punktas 45-69.

47 Pasak Generalinio advokato *Ruiz-Jarabo Colomer*, tai paaiškina tarptautinis kontekstas, kuriame neįmanoma vadovautis teisiniu kriterijumi. Generalinio advokato *Ruiz-Jarabo Colomer* išvados, pateiktos 2005 m. spalio 20 d. byloje *Van Esbroeck*, C-436/04, Rink. 2006, p. I-2333, punktas 47.

48 *Sergey Zolotukhin v. Russia*, no. 14939/03, 10 February 2009, § 78-84.

49 Šiuo klausimu žr., be kita ko, Observations by the Council of Europe Secretariat in reply to the Green Paper of the European Commission on Conflicts of Jurisdiction and the Principle of ne bis in idem in Criminal Proceedings [interaktyvus]. Strasbourg, 31 March 2006 [žiūrėta 2009-08-17]. <http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/conflicts_jurisdiction/contributions/council_of_europe_secretariat_en.pdf>.

konvencijos ir jos protokolo Nr. 7 arba (ir) įgavus privalomą galią ES pagrindinių teisių chartijai, kurioje *non bis in idem* principas reglamentuojamas tiek nacionaliniu, tiek ES lygmenimis.

Išvados

1. *Non bis in idem* principo įtvirtinimas ES teisėje – pirmasis vykęs bandymas pripažinti jį skirtingų valstybių santykiuose. Šis principas ES ir Šengeno erdvėje žingsnis po žingsnio tampa tikrąja valstybių sienų nevaržoma žmogaus teisės išraiška. Teismo praktikoje jis pripažįstamas bendroju ES teisės principu ir interpretuojamas atsižvelgiant į KŠSI 54 straipsnio prasmę bei tikslą. *Non bis in idem* principo taikymas nesiejamas su Susitariančiųjų Šalių baudžiamosios teisės harmonizavimu ar suderinimu. Vienoje iš valstybių priimti sprendimai turi būti pripažįstami nepaisant to, kaip ir kokia tvarka analogiškas klausimas būtų išspręstas valstybėje, kurioje kyla *non bis in idem* principo taikymo klausimas.

2. *Non bis in idem* principo taikymo apimtį iš esmės riboja tik kovos su nusikaltamumu interesai, kuriems Teismo praktikoje teikiamas prioritetas tuo atveju, kai dėl šio principo taikymo asmuo negalėtų būti realiai persekiojamas. Teisingumo Teismo praktikoje KŠSI 54 straipsnis bendriausia prasme taikomas galutiniam proceso baigimui neatsižvelgiant į procesinio sprendimo priėmimo tvarką ir bylos esmės vertinimą.

3. „Tų pačių veikų“ sąvokos pagrindas yra veikų materialiaja prasme tapatybė, suprantama kaip neatskiriama tarpusavyje laiko, erdvės ir dalyko požiūriu susijusių faktinių aplinkybių visumos buvimas. Nedidelė skirtingose valstybėse nustatytų faktinių aplinkybių skirtumai nepaneigia veikų tapatybės. Kai šios aplinkybės laiko bei erdvės požiūriu gana nutolusios, vertinant veikų tapatybę svarbus ir subjektyvus kriterijus – vieningas sumanymas. Nesant objektyvaus ryšio tarp atskirų poelgių, vieningo sumanymo nepakanka veikų tapatybei nustatyti.

4. Griežtai faktiniu požiūriu atskiros veikos, kurios, vertinamos vienos nacionalinės teisės sistemos požiūriu, galėtų būti traktuojamos kaip pakartotinės, KŠSI 54 straipsnio taikymo kontekste gali būti vertinamos kaip tapačios.

5. *Non bis in idem* principo reglamentavimo Šengeno konvencijoje ir jo įgyvendinimo analizė rodo, kad pasiektas aukštas šio principo apsaugos Susitariančiųjų Šalių santykiuose lygis. Nors išliko galimybė taikyti jurisdikcines išlygas, siekdama ją pasinaudoti, valstybė turi padaryti specialų pareiškimą, o tai padarė nedaugelis valstybių. Be to, aktualiausia – teritorinė – išimtis Šengeno konvencijoje reglamentuojama griežčiau, o tai lemia mažesnes galimybes ja pasiremti. Tiek *non bis in idem* principo formuluotė KŠSI, tiek Teisingumo Teismo praktika lemia platų atskirų principo elementų aiškinimą, o tai savo ruožtu suponuoja aukštesnį apsaugos lygį.

6. Pagrindiniai *non bis in idem* principo elementai KŠSI 54 straipsnyje iš esmės apibrėžti tinkamai, taigi jų tikslinimas ar platesnis apibrėžimas neatrodo tikslingas. Išsamus įvairialypių taikymo situacijų sureguliuavimas mažai tikėtinas, tuo tarpu *case by case* metodas šiuo atveju veikia efektyviai.

7. Teisingumo Teismo praktika ir nesėkmingi siūlymai tobulinti *non bis in idem* principo reglamentavimą siekiant įtvirtinti visišką jo pripažinimą rodo tam tikrą valstybių narių pasipriešinimą platesniam *non bis in idem* principo taikymui.

Literatūra

- Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.
- Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 7. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 96-3016.
- Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statusas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr.49-2165.
- Europos konvencija dėl ekstradicijos. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 34-819.
- Europos konvencijos dėl ekstradicijos 1975 m. papildomas protokolas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 34-819.
- Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 101-2551.
- Europos konvencija dėl baudžiamojo proceso perdavimo. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 10-241.
- Aktas dėl Čekijos Respublikos, Estijos Respublikos, Kipro Respublikos, Latvijos Respublikos, Lietuvos Respublikos, Vengrijos Respublikos, Maltos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos, Slovakijos Respublikos stojimo sąlygų ir sutarčių, kuriomis yra grindžiama Europos Sąjunga, pritaikomųjų pataisų. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 1-1.
- Konvencija dėl Šengeno susitarimo, 1985 m. birželio 14 d. sudaryto tarp Benilukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos Vyriausybių dėl laipsniško jų bendrų sienų kontrolės panaikinimo, įgyvendinimo. OL L 239 2000.
- Convention du 25 mai 1987 entre les Etats membres des Communautés européennes relative à l'application du principe "Ne bis in idem" [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-17].
- <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/polju/FR/EJN231.pdf>.
- Tarybos 1999 m. gegužės 20 d. sprendimas 1999/436/EB, nustatantis kiekvienos nuostatos arba sprendimo, sudarančių Šengeno *acquis*, teisinį pagrindą, atsižvelgiant į atitinkamas Europos Bendrijos steigimo sutarties ir Europos Sąjungos sutarties nuostatas. OL 1999 L 176.
- Hagos programa: laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimas Europos Sąjungoje. OJ 2005 C 53.
- Action Plan of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice - Text adopted by the Justice and Home Affairs Council of 3 December 1998. OJ 1999 C 19.
- Programme of measures to implement the principle of mutual recognition of decisions in criminal matters. OJ 2001 C 12.
- Komisijos komunikatas Tarybai ir Europos Parlamentui – Hagos programa: dešimt prioritetų ateinantiems penkeriems metams Partnerystė Europos atsinaujinimo vardan laisvės, saugumo ir teisingumo srityje (KOM (2005) 184 galutinis).
- Žalioji knyga dėl jurisdikcijos kolizijų ir *non bis in idem* principo baudžiamajame procese (KOM (2005) 696 galutinis /SEC/2005/1767/).
- Commission staff working document – Annex to the Green Paper on conflicts of jurisdiction and the principle of ne bis in idem in criminal proceedings (COM(2005) 696 final).
- Čekijos Respublikos, Lenkijos Respublikos, Slovėnijos Respublikos, Slovakijos Respublikos ir Švedijos Karalystės iniciatyva dėl

- Tarybos pamatinio sprendimo dėl jurisdikcijos kolizijų baudžiamuosiuose procesuose prevencijos ir sprendimo. OL 2009 C 39.
- Initiative of the Hellenic Republic with a view to adopting a Council Framework Decision concerning the application of the “ne bis in idem” principle. OJ 2003 C 100.
- Sergey Zolotukhin v. Russia*, no. 14939/03, 10 February 2009.
- 2003 m. vasario 11 d. sprendimas *Gözütok ir Brügge*, C-187/01 ir C-385/01.
- 2005 m. kovo 10 d. sprendimas *Miraglia*, C-469/03.
- 2006 m. kovo 9 d. sprendimas *Van Esbroeck*, C-436/04.
- 2006 m. rugsėjo 26 d. sprendimas *Van Straaten*, C-150/05.
- 2006 m. rugsėjo 28 d. sprendimas *Gasparini* ir kt., C-467/04.
- 2007 m. liepos 18 d. sprendimas *Kraaijenbrink*, C-367/05.
- 2007 m. liepos 18 d. sprendimas *Kretzinger*, C-288/05.
- 2008 m. gruodžio 22 d. sprendimas *Turanský*, C-491/07.
- Generalinio advokato Ruiz-Jarabo Colomer išvada, pateikta 2005 m. spalio 20 d. byloje *Van Esbroeck*, C-436/04.
- Generalinės advokatės Sharpston išvada, pateikta 2006 m. birželio 15 d. byloje *Gasparini* ir kt., C-467/04.
- Generalinės advokatės Sharpston išvada, pateikta 2006 m. gruodžio 5 d. byloje *Kraaijenbrink*, C-367/05.
- Protocol No. 7 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 117). Explanatory Report [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/117.htm>>.
- European Convention on the international validity of criminal judgments (ETS No. 70). Explanatory Report [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/070.htm>>.
- Observations by the Council of Europe Secretariat in reply to the Green Paper of the European Commission on Conflicts of Jurisdiction and the Principle of ne bis in idem in Criminal Proceedings [interaktyvus]. Strasbourg, 31 March 2006 [žiūrėta 2009-08-17]. <http://ec.europa.eu/justice_home/news/consulting_public/conflicts_jurisdiction/contributions/council_of_europe_secretariat_en.pdf>.
- Nevera, A. Valstybės baudžiamoji jurisdikcija ir užsienyje priimtų nuosprendžių pripažinimas Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2003, 38 (30).
- Daniels, R. N. Non bis in idem and the International Criminal Court [interaktyvus]. *Bepress legal series*. 2006 [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=6282&context=expresso>>.
- Klip, A.; Van der Wilt, H. Netherlands’ report for the International Association of Penal Law on Ne bis in idem. *Revue Internationale de Droit Pénal* [interaktyvus]. 2002,73 (verschenen in 2004) [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://arno.unimaas.nl/show.cgi?fid=7993>>.
- Lasok, P.; Millett, T.; Howard, A. *Judicial Control in the EU: Procedures and Principles*. Richmond, 2004
- Leidenmühler, F. The incorporation of the Schengen acquis into the framework of the EU by example of the „ne bis in idem“ principle. *The European Legal Forum* [interaktyvus]. 2002, 5 [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://www.simons-law.com/library/pdf/e/323.pdf>>.
- Vervaele, J. A. E. The Transnational ne bis in idem Principle in the Eu: Mutual Recognition and Equivalent Protection of Human Rights. *Utrecht Law Review* [interaktyvus]. 2005, 1(2) [žiūrėta 2009-08-17]. <<http://www.utrechtlawreview.org/publish/articles/000011/article.pdf>>.
-

THE NON BIS IN IDEM PRINCIPLE IN THE EUROPEAN UNION CRIMINAL LAW

Andrius Nevera

Mykolas Romeris University, Lithuania

Svetlana Melnicenko

The Supreme Court of Lithuania, Lithuania

Summary. *The article launches the series of two articles linked by a common subject-matter, i.e. the analysis of the regulation of the non bis in idem principle in the European Union (the EU) criminal law in order to elucidate the very essence of this regulation and the concept of the principle, to highlight the “added value” and the shortcomings of the regulation in question, and to assess the perspectives of the development. In this first article the authors analyse the relevant provisions of the Convention implementing the Schengen Agreement of 14 June 1985 (the CISA) and the case law of the Court of Justice of the European Communities (the Court).*

While at the national level the non bis in idem principle is recognised as a fundamental principle of criminal law, its international application, whatever its importance from the point of view of human rights, is impeded by numerous obstacles, such as the jurisdictional considerations of the sovereign states, the lack of mutual confidence in foreign legal systems and the absence of common non bis in idem standards. Due to the decrease in the importance of these factors in the EU context, the establishment of the non bis in idem principle in the CISA seems to be the first successful attempt to “internationalize” this principle. While criticised for the application of some traditional restrictions (for example, the condition of enforcement and the possibility of “jurisdictional” derogations from non bis in idem rule), the current regulation of the principle affords a rather high level of protection. On the other hand, the broad application of the principle in the absence of common EU rules of jurisdiction in criminal matters may cause problems connected to an eventual justification of “accidental” or even “arbitrary” jurisdiction. However, until now the reform initiatives had not been successful.

After having examined the legislative basis of the non bis in idem principle set out in the CISA, the authors proceed to the analysis of the case law of the Court concerning its interpretation. Although not large (just 9 judgements yet), this case law is essential for the development of the non bis in idem rule at EU level. Non bis in idem is recognised by the Court as a general principle of the EU law. The application of this principle is not conditional upon the harmonisation or approximation of the criminal laws of the Member States. The States must have mutual trust in their criminal justice systems and each of them should recognise the criminal law in force in the other States even when the outcome would be different if its own national law was applied. Therefore, the Court, despite some resistance of the Member States, consequently takes a broad approach to the interpretation of the elements of the non bis in idem, which is based on the priority of the objective of Article 54 of the CISA, ensuring

the right to freedom of movement in the non bis in idem relevant context, over the formal elements varying between the Member States.

The Court, thus, decided that the non bis in idem principle applies to certain procedures, whereby criminal proceedings are finally terminated by the prosecutor without the involvement of a court, once the accused has fulfilled certain obligations. The principle also applies in respect of an acquittal. The application of the principle is not likely to depend on whether the proceedings in the other Member State have involved the consideration of the merit of the case. However, the non bis in idem does not apply if due to such an application it would become impossible to actually penalise for an unlawful conduct in question in the Member States.

Concerning the most complicated element of the non bis in idem, i.e. the notion of the “same acts”, the Court had adopted the broad factual approach. The relevant criterion for the purposes of the application of the principle is the identity of the material acts understood as the existence of a set of facts which are inextricably linked together, irrespective of the legal classification or the legal interest protected. However, the definitive assessment in this regard is a matter for the competent national courts which must determine whether the material acts constitute a set of facts which are inextricably linked together in time, in space and by their subject-matter. The variety of the situations where this criterion was applied by the Court is analysed in the second part of the article. The authors make an attempt to distinguish the specific features of the “same acts” in the context of the trans-European non bis in idem principle in comparison with the purely national context and identify the eventual impact of the application of the transnational non bis in idem rule to the qualification of the offences.

Keywords: *non bis in idem principle, European Union law, judgements of the Court of Justice, Schengen convention, “same acts”, “trial finally disposed of”.*

Andrius Nevera, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: baudžiamoji teisė, baudžiamasis procesas, tarptautinė baudžiamoji teisė, tarptautinė privatinė ir viešoji teisė, Europos Sąjungos teisė, žmogaus teisės.

Andrius Nevera, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Criminal Law, associated professor. Research interests: criminal law, criminal procedure, international criminal law, international private and public law, European Union law, human rights.

Svetlana Melničenko, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teismų praktikos apibendrinimo departamento konsultantė. Mokslinių tyrimų kryptys: žmogaus teisės, ypač baudžiamosios teisės ir proceso kontekste, Europos Sąjungos baudžiamoji teisė, tarptautinė baudžiamoji teisė.

Svetlana Melnicenko, the Supreme Court of Lithuania, Department of Court Practice, consultant. Research interests: human rights, particularly in the context of criminal law and procedure, European Union criminal law, international criminal law.